

REMBRANDT

Een slapende Jozef

Anne Marijke
Spijkerboer

De droom van Jozef, ca. 1650, pen in bruin, witte dekverf, 18,7 x 18,8 cm, Rijksmuseum Amsterdam

Om 2006 als Rembrandt-jaar te vieren verscheen van de hand van Anne Marijke Spijkerboer in ieder nummer van Interpretatie een artikel 'Over Rembrandt'. Dit is de laatste 'Over Rembrandt'.

Naarmate Rembrandt ouder werd, concentreerde hij zich steeds meer op de kern van een bijbelverhaal. Alle figuren die er in zijn ogen niet toe doen, verdwijnen uit beeld. Ook de details van de achtergrond waartegen iets plaatsvindt zijn steeds meer afwezig. Geen huizen meer, geen bomen, geen Romeinse boogbruggen of wat men zich in die tijd ook maar bij het antieke Palestina voorstelde.

Dit is allemaal goed te zien op een tekening uit het Rijksmuseum, waarop een engel aan Jozef in een droom verschijnt. Hij geeft Jozef het dringende advies met vrouw en kind naar Egypte te vertrekken tot de dreiging van Herodes voorbij is. Links achter een steunbalk is de ongeveer twintigjarige engel tevoorschijn gekomen. Zijn vleugels staan er alert en actief bij, zonder onrustig te zijn. Hij buigt zich over een soort afscheiding naar Jozef over en steekt zijn hand uit. Rembrandt heeft een eerdere versie van de hand met witte dekverf weggehaald. Deze hand wees

vooral naar Jozef. De huidige steekt naar voren in een gebaar dat je als zegenend of misschien als dwingend zou kunnen uitleggen.

De slapende Jozef en Maria vormen een prachtig geheel: Jozef met zijn hoofd iets naar rechts en Maria iets naar links getekend. Bij Maria zie je nog net hoe Jezus in haar omslagdoek gewikkeld is. Ze slaapt zittend tegen een kussen alsof ze ieder moment op zou kunnen staan. Jozef ligt geheel laveloos achterover. Zijn rechterhand en voeten zijn ontspannen. Het kan niet anders of hij snurkt.

Het is opvallend hoe vaak Rembrandt slapende mannen weergeeft, achterover, zoals hier, maar ook zittend, voorover, op hun zij, alsof hij van alles heeft willen uitproberen. De heren in ruste worden trouwens vaak vanwege hun dromen afgebeeld, eerder dan vanwege hun slaapgedrag (behalve bijvoorbeeld Sisera op het moment dat Jaël de hamer opheft!).

Op een klein schilderijtje van tien jaar eerder met dezelfde scène is Jozef in een zittende houding weer gegeven. Ook is Rembrandt zich daar te buiten gegaan aan allerlei achtergronddetails, zoals een waterpomp, een schuurinterieur en een koeienkop. Niets van dit alles heeft hij in deze tekening bewaard. Bovendien lijken Maria en Jozef daar compositorisch weinig met elkaar te maken te hebben.

De tekening geeft een beeld van de kwetsbaarheid van de drie: bij elkaar horend en geheel op elkaar aangewezen, in staat om elk moment op te breken en te gaan, als dat voor hun veiligheid nodig is.